

Банктердің Қазақстан экономикасының стратегиялық дамуына қосқан үлесі елеулі болып табылады. Олар инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыруда, инновацияларды дамытуда, шағын және орта бизнесті қолдауда және халықты әлеуметтік қорғауда маңызды рөл атқарады. Банктер елдің экономикалық жүйесінің ажырамас бөлігі болып табылады және олардың қызметі Қазақстанның тұрақты экономикалық өсуі мен дамуына ықпал етеді [4].

Қазақстанның банк жүйесі экономиканың түрлі салаларын қаржыландыруға белсенді қатысады, кредиттер мен инвестициялар береді, бағалы қағаздармен және басқа да қаржы құралдарымен операцияларды жүзеге асырады.

Осылайша, банктердің Қазақстан экономикасын дамытуға қосқан үлесі кәсіпорындарды, инновацияларды, шағын және орта бизнесті қаржыландыру, ғылыми зерттеулерді қолдау, қаржы жүйесін нығайту және зейнетақы қорларын қалыптастыру арқылы көрінеді. Осы шаралардың барлығы экономиканың өсуіне, халықтың өмірін жақсартуға және елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ықпал етеді.

Әдебиеттер

1. ҚР-ғы банктер және банктік қызмет туралы заң. – Алматы: Дәнекер, 2022-72 б
2. Дорофеева А.Н. Пути развития банковской системы Казахстана // Банки Казахстана. Н Алматы. — №10.-2021.-С.2-6
3. Экономикадағы банктердің мәні мен рөлі. Ресми ресурс <https://7kun.kz/ekonomikada-y-bankterdi-m-ni-men-r-li/>
4. Коммерциялық банктердің экономикадағы рөлі. Ресми ресурс <https://7kun.kz/kommertsyaly-bankterdi-ekonomikada-y-r-li/>
5. ҚР Ұлттық Банкінің 2019,2020,2021 жылғы жылдық есебі

Жарылғапова Ж.Ж., 3 курс (Қарағанды Бөкетов университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Артакшинова В.С.

СЫРТҚЫ САУДАНЫ НЕСИЕЛЕУДЕГІ ФОРФЕЙТИНГ

Халықаралық сауданы қаржыландырудың баламалы тәсілдерінің бірі форфейтинг болып табылады, ол экспорттаушы (форфейтист) төлем жасамаған жағдайда оған регресс құқығын қоспай, форфейтердің (коммерциялық банк немесе мамандандырылған қаржыландыру компаниясы) экспорттық талаптарды сатып алуы болып табылады [1].

Қаржылық-банктік құрылымдар сыртқы ортаның өзгерістеріне өте сезімтал, сондықтан банктер бейімделудің жоғары дәрежесіне ие болуы керек және сыртқы ортаның барлық өзгерістерін микро және макродеңгейде бақылап отыруы қажет. Олай болса, үлкен әлеуетке ие және дағдарыс кезеңдерінде экономиканың әртүрлі салаларына оң әсер ететін, бірақ Қазақстан нарығының қатысушылары аз пайдаланатын форфейтинг сияқты банктік қызметті қарастырайық. Форфейтинг нарығын дамытудың ең маңызды алғышарттары халықаралық интеграцияны нығайту, банктердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, экспорттық саудаға мемлекеттік шектеулерді жою, сондай-ақ экспорттаушылар ұшырайтын тәуекелдерді арттыру болып табылады.

Көптеген елдердің тәжірибесі көрсеткендей, экспортқа тауар өндірушілерді несиелеу мәселесі форфейтингтің көмегімен сәтті шешіледі. Форфейтингтік операциялар нарығы экспорттаушылар көтеретін тәуекелдердің артуына және тиісті қаржыландыру көздерінің жетіспеушілігіне байланысты дамып келеді.

Форфейтинг өнім үшін бөліп төлеу қажет болғанда тиімді болып табылады, осылайша ол шетелдік өнімнің аналогынан артықшылық алады. Сатушы өз тауарын сату көлемін ұлғайтып, кіріс алуға мүдделі болса, сатып алушыны бөліп төлеу мүмкіндігі қызықтырады. Форфейтинг – кез келген бұрынғы міндеттеме иесіне регрессия құқығынсыз борыштық құжаттарды сатып алу. Қаржыландыру құнын есептеу кезінде мемлекеттік тәуекелдер, сондай-ақ әрбір

контрагенттің тәуекелі және т. б. ескеріледі. Форфейтинг негізінен сыртқы экономикалық айналымдағы коммерциялық несиені қайта қаржыландыру тәсілі ретінде қолданылады, бұл коммерциялық несиені банктік несиеге айналдырудың бір түрі.

Форфейтинг механизмі транзакциялардың екі түрінде қолданылады:

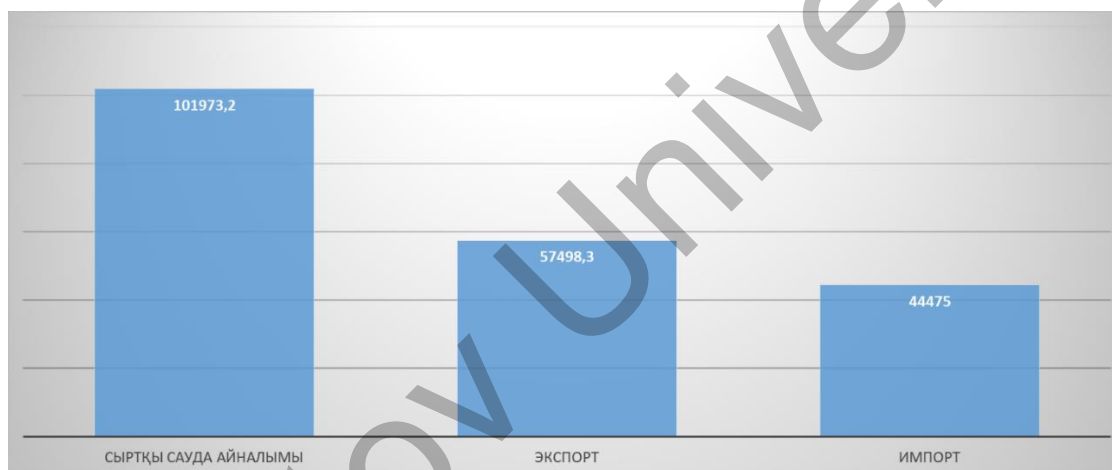
1. Ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелерді жылдам орындау мақсатында қаржылық операцияларда;

2. Шетелдік сатып алушыға несие берген экспорттаушыға ақша ағынын жеңілдету үшін экспорттық операцияларда [2].

Форфейтинг құралдары ретінде қолданылатын негізгі айналым құжаттары – вексельдер. Алайда, бағалы қағаздардың басқа түрлері де тәркіленуі мүмкін. Бұл құжаттардың "бос" болуы маңызды (тек дерексіз міндеттемелерді қамтиды). Форфейтинг тұжырымдамасы:

Форфейтинг – бұл айналым құжатында көрсетілген қарызды несие берушіден айналымсыз негізде сатып алу. Бұл дегеніміз, қарызды сатып алушы (форфейтер) борышкерден қанағаттану мүмкін болмаса егер, несие берушіге регрессиялық талап қоюдан бас тартуға міндеттеме алады. Айналым міндеттемесін сатып алу, әрине, жеңілдікпен жүзеге асырылады [3].

Мысал ретінде, 2023 жылғы жағдай бойынша Қазақстан Республикасының сыртқы сауда айналымының нәтижелерін қарастырайық.

1-сурет. 2023 жылғы Қазақстан Республикасының сыртқы сауда айналымы (млн. АҚШ доллары)

1-суреттен көріп отырғанымыздай, Қазақстанның сыртқы сауда айналымы 2023 жылғы қаңтар-қыркүйек айларында 101973,2 млн. АҚШ долларын құраған. 2022 жылдың қаңтар-қыркүйегімен салыстырғанда номиналды түрде 2,4%-ға өскен. Экспорт - 57498,3 млн. АҚШ доллары (номиналды мәнде 10,2%-ға аз). Импорт - 44475 млн. АҚШ доллары (номиналды мәнде 25%-ға артық) [4].

Сонымен, форфейтер үшін екінші деңгейлі нарық келесі тартымды ерекшеліктерге ие:

1. Бағалы қағаздарды тәркілеуден түскен табыс, әдетте, басқа бағалы қағаздар арқылы алуға болатын кірістен жоғары (тәуекел деңгейі, өтеу мерзімі және валютасы бойынша бірдей);

2. Кез-келген инвесторды тәуекелдердің аз болуы қызықтырады, ал бірінші дәрежелі банктердің бағалы қағаздарын тәркілеу төлемнің ең жақсы кепілі болып табылады.

Қаржыландыруды тәркілеудің артықшылықтары мен кемшіліктері:

Жоғарыда айтылғандардан түсінгеніміз, форфейтинг халықаралық қаржының икемді құралы болып табылады. Алайда оның бірнеше шектеулері бар:

- Экспорттаушы кредит мерзімін 6 айдан 10 жылға дейін және одан да көп ұзартуға келісім беруі тиіс;

- Экспорттаушы борышты партиялармен өтеуге келісім беруі тиіс;

- Егер импорттаушы мемлекеттік агент немесе халықаралық компания болмаса, қарызды өтеуге банк немесе форфейтер үшін қолайлы мемлекеттік орган сөзсіз және қайтарымсыз кепілдік беруі керек.

Демек, форфейтинг ұзақ мерзімді және қымбат жобаларды жүзеге асыруға қаражат жинау мақсатын көздейтін ірі кәсіпорындар үшін ең тиімді деп қорытынды жасауға болады.

Әдебиеттер

1. Хачпанов Г.В. Форфейтинг как механизм финансирования международной торговли // Сервис в России и за рубежом. – 2010. – №36
2. Гурьянов С.А. Маркетинг банковских услуг / Под общ. ред. д.э.н., профессора Томилова В.В. – [Электрондық ресурс]. – <http://www.marketing.spb.ru/read/m15/9.htm>
3. [Электрондық ресурс]. – <https://natalibrilenova.ru/factoring-i-forfejtinkak-formyi-kreditovaniya-vneshnej-torgovli/>.
4. ҰЛТТЫҚ СТАТИСТИКА БЮРОСЫ [Электрондық ресурс]. – <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/publications/104041/>

Жарылғапова Ж.Ж., Мадикан З.А., Жаукарбекова А.А., 3 курс
(Қарағанды Бөкетов университеті)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Топшахова Г.Р.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СӘН-САЛТАНАТҚА САЛЫНАТЫН САЛЫҚТЫҢ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Экономиканың тұрақты өсуі салық саясатының түсінікті және болжауға болатындай етіп жүргізілуіне тікелей байланысты екені анық. Осы тұста Президент айтқан сән-салтанат салығы туралы әңгіме біздің қоғамда соңғы бірнеше жылда кеңінен айтылып келе жатқанын атап өтуге тиіспіз. Тіпті депутаттардың да Үкіметке арнайы сауал жолдағаны есімізде. Халық қалаулыларының пікіріне сүйенсек, ауқатты қазақстандықтар халық алдындағы әлеуметтік жауапкершілікті сезінуі керек және өз байлығын елдің дамуына бағыттауға тиіс.

Жалпы айтатын болсақ, сән-салтанатқа салынатын салық - тек аса қымбат деп есептелетін белгілі бір өнімдерді (жылжымайтын мүлік және автокөлік) немесе қызметтерді сатудан алынатын салық [1].

Сән-салтанатқа салынатын салық сатып алу бағасының пайызы ретінде немесе белгілі бір деңгейден жоғары соманың пайызы ретінде алынуы мүмкін. Мысалы, бұл салық түрі 1 млн. АҚШ долларынан астам сомаға жылжымайтын мүлікпен мәмілелерден немесе 70 мың АҚШ долларынан астам сомаға автомобиль сатып алынған жағдайда алынуы мүмкін.

Салық салынатын өнімдер екінші дәрежелі болып саналады немесе тек ең бай азаматтарға ғана міндетті болады. Сән-салтанатқа салынатын салықтар әдетте екі санатқа бөлінеді:

Біріншіден, ол темекі және спирттік ішімдіктер сияқты өнімдерден алынады және оны өзінің кірісіне қарамастан әрбір сатып алушы төлейді. Қарсылық білдірген адам оны сатып алудан бас тарта алады. Салықты енгізе отырып, үкімет осы өнімдерді пайдалануға кедергі келтіреді және оларды сатып алуды жалғастырып жатқандардың табысын арттырады.

Екіншіден, тек ең бай тұтынушылар ғана сатып ала алатын сән-салтанат тауарларына салынатын салықтар [2].

1-кесте

Сәнді заттарға, үстеме кірістер мен тұтынуға салық салудың әлеуметтік-экономикалық салдары [3]

Артықшылықтары	Кемшіліктері
1. Салық жүйесінің фискалдық функциясын күшейту. Мемлекеттік бюджет кірістерін ұлғайту	1. Сән салтанат салығын басқару шығындары оны өндіріп алудан түскен кіріс сомасынан асып кетуі мүмкін